

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Кафедра права, філософії та політології

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
проф. Чорний О.О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

Галузь знань – 05 - Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 052 – Політологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю - екзамен

2023 – 2024 навчальний рік

Робоча програма „Виборчі системи та виборчий процес” для студентів галузі знань 05 соціальні та поведінкові науки, спеціальність 052 політологія; освітній ступінь бакалавр. – 2023.

Розробник: Голець В.В., доцент кафедри права, філософії та політології,
кандидат історичних наук, доцент
Мова навчання – українська.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ професор, д.ф.н Олександр ЧОРНИЙ

1. ОПИС ТА ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна	Загальна кількість годин: 120	Загальна кількість годин: 120
Рік підготовки: III	Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія»	Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія»
Семестри: 6	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Кількість кредитів ECTS: 4	Лекції (теоретична підготовка): 20	Лекції (теоретична підготовка): 10
	Практичні: 16	Практичні: 6
	Самостійна робота: 84	Самостійна робота: 104
	Вид контролю: екзамен	Вид контролю: екзамен

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: формування у студентів об'єктивного уявлення про характерні риси і специфічні особливості виборів як інституту політичної системи, типів виборчих систем, дослідження світового досвіду формування виборчих систем на прикладі різних країн світу; розгляд основних напрямів і тенденцій розвитку різних типів виборчих систем; розкриття особливостей переходу від одного типу виборчої системи до іншого; дослідження інституту виборів за умови різних політичних режимів (демократії, авторитаризму, тоталітаризму тощо).

Основними завданнями вивчення дисципліни «Виборчі системи та виборчий процес» є набуття знань про основні поняття, категорії та закономірності електоральної політології; ознайомлення з особливостями виборчих систем у країнах з різними типами політичної культури та політичного устрою; підготовка студентів до практичного застосування знань в сфері аналізу сучасних моделей виборчих систем. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- ключові характеристики виборів як інституту політичної системи;
- основні категорії електоральної політології;
- принципи сучасного демократичного права;
- історію виборчого процесу та його сучасний стан;
- базові характеристики основних типів виборчих систем.

Вміти:

- фахово тлумачити головні терміни даного курсу;
- чітко оперувати понятійно-категоріальним апаратом електоральної політології;
- розрізняти особливості виборчих систем різних країн;
- аналізувати переваги та недоліки існуючих в світі моделей виборчих систем;
- прогнозувати політичні наслідки процесів, що відбуваються у виборчій системі та виборчому законодавстві України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен отримати:

Загальні компетентності:

- ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

Програмні результати навчання:

РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

РН04. Мати навички професійної комунікації.

РН05. Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

РН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.

РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.

РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

РН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

РН 14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Разом	у тому числі				
л		пр.	лаб.	інд.	ср	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Тема 1. Інститут виборів у політичній системі суспільства.	12	2	2			8
Тема 2. Історичні аспекти становлення	12	2	2			8

виборчої системи України.					
Тема 3. Сутнісні риси, типологія та функції виборчих систем.	12	2	2		8
Тема 4. Принципи виборчого права.	14	2	2		10
Тема 5. Характеристика основних етапів виборчого процесу в Україні.	12	2	2		8
Разом за модуль	62	10	10		42
Модуль 2					
Тема 6. Виборча система США.	14	2	2		10
Тема 7. Виборча система Німеччини.	12	2	2		8
Тема 8. Вибори і референдум в Франції.	10	2			8
Тема 9. Виборча система ЄС та окремих її членів.	12	2	2		8
Тема 10. Відкриті виборчі списки.	10	2			8
Разом за модуль	58	10	6		42
Усього годин	120	20	16		84

3. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Теоретико-концептуальні основи виборчої системи.

Тема 1. Інститут виборів у політичній системі суспільства.

Мета, завдання та структура курсу. Місце курсу в системі політичних та гуманітарних дисциплін. Електоральна політологія – наука про вибори, виборчі системи та виборчу поведінку. Становлення та розвиток теорії виборчих систем. Сучасні проблеми та методи вивчення виборчих систем та виборчої поведінки. Огляд літератури з курсу. Методичні рекомендації щодо вивчення курсу та методика оцінювання знань. Поняття виборів. Вибори як невід’ємний елемент демократії, форма народовладдя. Вибори і представницька демократія. Ліберальна та виборча демократія. Вибори як інструмент демократизації. Європейський виборчий доробок. Класифікація виборів. Чинники впливу на характер виборів. Вибори як знаряддя політичного маніпулювання. Вибори як інструмент переходу до демократії. Функції та учасники виборів.

Тема 2. Історичні аспекти становлення виборчої системи України.

Історичний огляд інституту виборів в Україні. Політичний досвід інституту виборів який був привнесений грецькою колонізацією. Традиції виборів Київської Русі, Новгородського князівства, Запорізької Січі. Виборчий процес та виборчі системи на українських землях у складі Російської імперії та Австро-Угорщини. Новий етап державотворення України – Українська Народна Республіка. Установчі збори, як спроба через вибори заснувати сучасну незалежну державу.

Тема 3. Сутнісні, риси, типологія та функції виборчих систем.

Типологія виборчих систем. Поняття та основні ознаки пропорційної виборчої системи, переваги та недоліки пропорційної виборчої системи. Мажоритарна виборча система та її характеристики. Змішані виборчі системи.

Тема 4. Принципи виборчого права.

Понятійно-категоріальний апарат виборчої системи та виборчого права. Сутність та значення виборів та виборчого процесу. Основні принципи виборчого права. Виборчий кодекс України, його основні характеристики та значення.

Тема 5. Характеристика основних етапів виборчого процесу в Україні.

Характеристика основних етапів виборчого процесу в Україні. Списки виборців, територіальний виборчий округ, виборчі дільниці, виборчі комісії в Україні, висування кандидатів у президенти, депутати, реєстрація кандидатів, передвиборна агітація, голосування, підрахунок голосів, повторні, проміжні і чергові вибори. Суб'єкти та об'єкти виборчого процесу. Повноваження, функції та порядок формування виборчої комісії. Встановлення результатів голосування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВНІ ТИПИ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Тема 6. Виборча система США.

Сутність виборчої системи США. Виборчий процес та процедури обрання Сенату та Палати представників. Роль і значення кокусів та праймеріз у виборчій системі США. Особливості процедури обрання президента в сучасних США, роль «виборщиків» у виборчому процесі. Причини, що зумовили формування складної двоступеневої системи обрання глави держави, аналіз результатів голосування та встановлення переможця. Види виборчих систем місцевого самоврядування США.

Тема 7. Виборча система Німеччини.

Виборча система як інститут представницької демократії в Німеччині, механізм взаємодії та взаємовпливу політичних інститутів. Вибори до бундестагу, їх організація і виборчий процес. Виборчі системи земель ФРН.

Тема 8. Вибори і референдум в Франції.

Формування виборних органів у Франції. Основні принципи виборчого права закріплені у ст. 3 Конституції Франції та головні положення порядку обрання виборних державних органів - у відповідних її розділах. Організація і проведення виборів, визначені нормами Виборчого кодексу. Особливість Виборчого кодексу, що не приймався Парламентом як єдиний акт і являє собою інкорпорацію виданих з 1852 р. норм органічних і звичайних законів. Правове регулювання виборів. Роль і значення референдумів у політичному житті Франції, організаційно-правові основи їх проведення.

Тема 9. Виборча система ЄС та окремих її членів.

Виборча система Австрії. Історико-політологічний аналіз виборчих систем Австро-Угорщини у другій половині XIX — початку XX ст., їх впливу на розгортання українського національно-визвольного руху та становлення української багатопартійності.

Виборча система Італії. Система виборів до Європарламенту, основні етапи, процедури, встановлення результатів виборів.

Тема 10. Відкриті виборчі списки.

Досвід Норвегії у запровадженні відкритих виборчих списків. Сучасний етап розвитку системи управління виборчим процесом демократичних країн Європи. Політичні наслідки виборчих систем. Виборча інженерія. Проблеми ефективності виборчих систем.

4. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Інститут виборів у політичній системі суспільства

1. Мета, завдання та структура курсу. Місце курсу в системі політичних та гуманітарних дисциплін. Електоральна політологія – наука про вибори, виборчі системи та виборчу поведінку.

2. Становлення та розвиток теорії виборчих систем. Сучасні проблеми та методи вивчення виборчих систем та виборчої поведінки.

3. Поняття виборів. Вибори як невід'ємний елемент демократії, форма народовладдя. Вибори і представницька демократія. Ліберальна та виборча демократія. Вибори як інструмент демократизації.

4. Європейський виборчий доробок. Класифікація виборів. Чинники впливу на характер виборів. Вибори як знаряддя політичного маніпулювання.

5. Вибори як інструмент переходу до демократії. Функції та учасники виборів.

Тема 2. Історичні аспекти становлення виборчої системи України

1. Історичний огляд інституту виборів в Україні. Скіфське царство. Політичний досвід інституту виборів, який був привнесений грецькою колонізацією. Устрій Київської Русі, Новгородського князівства, Запорізької Січі, українські землі в складі Російської імперії. Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.

2. Вибори до Державної Думи (1906-1917) та Віденський парламент (1848-1917).

3. Українська Центральна Рада. Проголошення Української Народної Республіки. III Універсал УНР.

4. Виборчі системи Радянського Союзу.

5. Формування системи виборів та виборчого процесу в незалежній Україні.

Тема 3. Сутнісні, риси, типологія та функції виборчих систем.

1. Типологія виборчих систем.

2. Поняття та основні ознаки пропорційної виборчої системи.

3. Мажоритарна виборча система та її характеристики.

4. Змішані виборчі системи.

Тема 4. Принципи виборчого права.

1. Понятійно-категоріальний апарат виборчої системи та виборчого права.

2. Основні принципи виборчого права.

3. Характеристика основних етапів виборчого процесу в Україні.

4. Списки виборців, територіальний виборчий округ, виборчі дільниці, виборчі комісії в Україні, висування кандидатів у президенти, депутати, реєстрація кандидатів, передвиборна агітація, голосування, підрахунок голосів, повторні, проміжні і чергові вибори.

5. Суб'єкти та об'єкти виборчого процесу. Повноваження, функції та порядок формування виборчої комісії.

Тема 5. Виборча система США

1. Сутність виборчої системи США.

2. Особливості процедури обрання президента в сучасних США.

3. Виборча система Конгресу США.

4. Види виборчих систем місцевого самоврядування США.

Тема 6. Виборча система Німеччини

1. Виборча систему як інститут представницької демократії в Німеччині, як механізм взаємодії та взаємовпливу політичних інститутів.

2. Вибори до бундестагу, їх організація і процес.

3. Виборчі системи земель ФРН.

Тема 7. Вибори і референдум у Франції

1. Процес формування виборчих органів у Франції.

2. Основні принципи виборчого права закріплені у ст. 3 Конституції Франції та головні положення порядку обрання виборних державних органів.
3. Виборчий кодекс Франції, його основні принципи.
4. Організація і проведення референдумів у Франції. Їх значення і вплив на політичне життя Франції.

Тема 8. Виборча система ЄС та окремих її членів

1. Аналіз виборчих систем Австро-Угорщини у другій половині XIX - початку XX ст., їх впливу на розгортання українського національно-визвольного руху та становлення української багатопартійності.
2. Виборний процес у сучасній Австрії.
3. Система виборів до Європарламенту.
4. Виборча система Італії.

Тема 9. Відкриті виборчі списки

1. Досвід відкритих виборчих списків Норвегії.
2. Політичні наслідки виборчих систем.
3. Виборча інженерія.
4. Проблеми ефективності виборчих систем.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Інститут виборів у політичній системі суспільства.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендованої літератури; зробіть аналіз виборчих процедур в Стародавніх Греції та Римі; проаналізуйте реформи Тезея, Солона і Клісфена, Ефіальта та Перикла, пов'язані з виборами та формуванням представницьких структур; простежте історію держави та права Стародавнього Риму, визначаючи вплив боротьби патриціїв і плебеїв на трансформацію представницької демократії; проаналізуйте причини та особливості формування станово-представницьких органів влади; проаналізуйте розвиток виборчого права в історії країн Європи. Теми ІНДЗ: 1) Ейратінги, Альтінги, Уїтанагемоти – представництво в ранню добу Середньовіччя. 2) Станове представництво – парламенти в країнах Європи в XI-XIV ст. (становлення парламентаризму в країні (на вибір)). 3) Становлення виборчого права в країні (на вибір).

Тема 2. Історичні аспекти становлення виборчої системи України.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте історію розвитку виборчих та партійно-політичних систем в Україні (парламентські вибори); проаналізуйте особливості електоральної географії в Україні. Теми ІНДЗ: 1) Технологічні основи виборів в парламент (країни на вибір) - досвід для України. 2) Європейський парламент: історія формування виборчих правил. 3) Партійні та електоральні системи країн Вишеградської четвірки. 4) Дорожня карта (2016) щодо підвищення інституційної спроможності ВРУ (Місія Європарламенту з питань зміни виборчих технологій (Розподіл місць за методом д'Ондта для посилення міжпартійного діалогу в ВРУ).

Тема 3. Сутнісні, риси, типологія та функції виборчих систем.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте формування виборчих систем (в країні за вибором); проаналізуйте особливості виборчої системи квотно-преференційного голосування у багатомандатних округах; проаналізуйте приховані ризики відкритих списків; проаналізуйте сутність поняття «сильна / слабка» виборча система згідно з концепцією Дж. Сарторі та М. Шугарта. Теми ІНДЗ: 1) Виборча система:

спосіб артикуляції політичних інтересів. 2) Історичні витoki мажоритарної виборчої системи. 3) Історичні витoki застосування пропорційної виборчої системи. 4) Вплив виборчої системи на розвиток партійно-політичної системи. 5) Виборча система в країні (на вибір). 6) Виборча система як інститут артикуляції політичних інтересів суспільства (Г. Алмонд). 7) Куріальна виборча система.

Тема 4. Принципи виборчого права.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; Ознайомтеся зі змістом Декларації принципів міжнародного спостереження за виборами та Кодексом поведінки міжнародних спостерігачів за виборами; з діяльністю Відділу сприяння проведенню виборів ООН; з базою ACE Electoral Knowledge Network; принципами виборчого права («Європейська виборча спадщина», «Кодекс належної практики у виборчих справах», Венеціанська комісія); з документами Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи («Кодекс належної практики у виборчих справах»; «Співпраця між Конгресом і національними асоціаціями місцевих і регіональних органів влади»; «Політика Конгресу щодо спостереження за місцевими та регіональними виборами», з Резолюцією «Спостереження за місцевими та регіональними виборами – стратегія та регламент Конгресу»). Теми ІНДЗ: 1) Вибори в структурі ООН. 2) Стандарти Ради Європи в сфері забезпечення виборів. 3) Виборчі стандарти в ЄС. 4) Експертні організації з виборчого законодавства: Венеціанська Комісія, Бюро демократичних інститутів та прав людини при ОБСЄ, Міжнародний інститут демократії і сприяння виборам (IDEA), Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами (ENEMO), Асоціація організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи (АСЕЕЕО), Міжнародний фонд виборчих систем (IFES). 5) Інститут спостерігачів: міжнародні стандарти.

Тема 5. Характеристика основних етапів виборчого процесу в Україні.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте критерії класифікації суб'єктів виборчого процесу; статус учасників виборчих правовідносин; проаналізуйте: виборчі процедури; етапи процесу; темпоральний аспект виборчого процесу: обчислення виборчих строків; проаналізуйте принципи виборчого процесу. Теми ІНДЗ: 1) Інститут органів адміністрування виборів: правовий статус органів адміністрування виборів, принципи інституту адміністрування виборів. 2) Місце виборчих комісій у системі поділу влади. 3) Способи формування складу органів адміністрування виборів. 4) Особливості партійного способу формування складу виборчих комісій. 5) Стадії виборчого процесу в країні на вибір (США, Україна, ін.). 6) GRECO: історія, функції, документи, стандарти. 6) Голосування поштою та інтернет-голосування: досвід адміністрування. 7) Правопорушення під час виборчого процесу. Відповідальність.

Тема 6. Виборча система США.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте історичні витoki джерімендерінгу; продумайте відповідь стосовно питання про причини та наслідки застосування практики джерімендерінгу; проаналізуйте способи недопущення практик джерімендерінгу. Теми ІНДЗ: 1) Розвиток електоральної географії (А. Зігфрід, С. Роккан, С. Ліпсет, Р.Дж. Джонсон, П. Тейлор, Дж. Агню, ін.). 2) «Gerry-mander» або Массачусетська технологія. 3) Адміністративно-територіальні вимоги щодо виборчих округів згідно законодавства США. 4) Методологічні засади забезпечення об'єктивності визначення меж округів: математичні формули та геометричні розрахунки (метод «багатокутників мінімальної випуклості», ін.). 5) Територіальна основа виборчих процесів в Україні та в США: порівняльний аналіз. 7) Джеррімендеринг в регіонах компактного проживання етнонаціональних меншин: практики та заборони.

Тема 7. Виборча система Німеччини.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте еволюцію виборчого законодавства ФРН в питанні формування місцевих органів влади; проаналізуйте виборчу інженерію місцевих виборів; визначте особливості виборів до федеральних земель. Теми ІНДЗ: 1) Заміщення депутатів, позачергові, повторні, проміжні та додаткові місцеві вибори у ФРН. 2) Інформаційне забезпечення місцевих виборів ФРН. 3) Територіальна організація місцевих виборів. Виборчі комісії. 4) Прохідні бар'єри та квоти для етнопонаціональних меншин на місцевих та регіональних виборах: досвід країн Європи.

Тема 8. Вибори і референдум в Франції.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте наслідки різних моделей поведінки виборців; проаналізуйте історію та розвиток підходів дослідження електоральної поведінки громадян у Франції. Вивчіть досвід проведення референдумів у Франції та їх наслідки. Теми ІНДЗ: 1) Політичні трансформації та засоби соціально-політичної адаптації (ретритизм, конформізм, інновація, ритуалізм, бунт). 2) Абсентеїзм та ригоризм в електоральній поведінці. 3) Етичні аспекти регулювання виборчих кампаній у Франції. 4) Прихована агітація та пропаганда.

Тема 9. Виборча система ЄС та окремих її членів.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте критерії класифікації суб'єктів виборчого процесу; статус учасників виборчих правовідносин; проаналізуйте: виборчі процедури; етапи виборчого процесу до Європарламенту. Теми ІНДЗ: 1) Механізми забезпечення позитивної дискримінації та гарантій представництва етнопонаціональних меншин в країнах Європи. 2) Моніторинги Ради Європи щодо виконання Рекомендацій в країнах Європи в сфері розвитку місцевої та регіональної демократії шляхом забезпечення справедливого представництва. 3) Ефективні практики консолідаційних демократій щодо організації представництва етнопонаціональних меншин.

Тема 10. Відкриті виборчі списки.

Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте історію формування відкритих виборчих списків; проаналізуйте значення зниження виборчих бар'єрів як засіб позитивної дискримінації; проаналізуйте ідеї Б. Рейлі щодо виборчої інженерії в демократіях з розділеним суспільством; проаналізуйте формулу пропорційних відносин та спосіб розрахунку природної квоти; визначте сутність поняття «штучної квоти» на основі аналізу методів дільників д'Ондта, Сент-Лагю, Імперіалі, посиленої квоти Імперіалі, Датського та Скандинавського методів дільників, методів найбільших дільників Гогенбаха-Бішофа та Друпа. Проаналізуйте правила вторинного розподілу мандатів: Гамільтона, Джефферсона, Адамса, Вебстера, Гантінгтона-Гілла (1941), Діна (1832). Проаналізуйте парадокси застосування виборчих технологій. Теми ІНДЗ: 1) Сучасна псефологія – вклад Е. Гріна (Antony Green's ElectionBlog), М. Х'ю Маккерраса (Маятник Маккерраса), Д. Батлера і Р. Маккензі (свінгометр), Ч. Кука (Cook Political Report, США, 1984-2022), М. Галлагера (Індекс Галлагера, Індекс найменших квадратів). 2) Мистецтво політичного маніпулювання: ідеї В. Райкера стосовно виборчої інженерії. Теорема Балінського-Янга: її значення в розвитку псефології.

6. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Рівень теоретичної підготовки студента визначається під час його усної відповіді на теоретичні питання на практичних заняттях і під час складання заліку та оцінюється за наступними критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та змістовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Студент може отримати **5 – 6 балів** («відмінно»), якщо його відповідь повністю відповідає змісту питання семінарського заняття, усі основні проблеми визначені чітко, розкриті повністю та ґрунтовно; студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питань, на які відповідає, та може викласти свою точку зору з проблеми, що обговорюється; студент досить вільно й коректно користується соціологічною термінологією. Самостійна робота виконана у повному обсязі.

Студент може отримати **4 бали** («добре»), якщо його відповідь в основному відповідає змісту питання семінарського заняття, не всі основні проблеми визначені чітко і не повно розкриті; студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, та відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо низки проблем; студент в основному правильно користується соціологічною термінологією, невелика кількість помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного. Самостійна робота виконана з незначними неточностями.

Студент може отримати **2 – 3 бали** («задовільно»), якщо його відповідь лише частково відповідає змісту питання, основні проблеми визначені нечітко, розкриті лише частково і без належної глибини; студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, та не має своєї точки зору щодо більшості проблем; студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Самостійна робота виконана фрагментарно, із значними зауваженнями.

Студент може отримати **1 бал** («незадовільно»), якщо його відповідь не відповідає змісту питання, основні проблеми не визначені і не розкриті; доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні; студент майже не користується соціологічною термінологією. Самостійна робота не виконана, або виконана неправильно.

Рівень володіння професійно-методичними вміннями визначається під час виконання студентом практичного завдання, при виконанні завдань самостійної роботи, під час складання екзамену та оцінюється за наступними критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;
- обґрунтованість аналізу конкретної теми з точки зору її відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями і підготовленим соціологічним інструментарієм;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримувати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконувати самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 р. (https://drive.google.com/file/d/1TggRAFOOn49g08VcMd_XsZHGyYNpm5LPs/view)). У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

VI семестр

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	K	E	
6	6	6	6	6	6	6	6	9	25	100

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	8	4	до 32
Самостійна робота	20	2	до 40
Підсумкова контрольна робота	1	3	до 3
Усього			до 75
Екзамен	1	25	до 25
Разом			до 100

8. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Виборчі процедури представницької демократії в Стародавніх Греції та Римі.
2. Елементи виборності органів врядування в суспільствах доби Середньовіччя та Нового часу. Станове представництво та парламенти в країнах Європи.
3. Становлення та розвиток виборчого права.
4. Виборче право в сучасній конституційно-правовій доктрині: джерела, принципи, цензи.
5. Інститут виборів в системі інститутів прямої та представницької демократії.
6. Нормативно-правове закріплення функціонування інституту виборів: національні гарантії реалізації виборчого права, стандартизація інституту виборів як універсального засобу легітимації влади в сучасному світі.
7. Стандарти ООН в сфері реалізації виборчого права.
8. Стандарти Ради Європи та ЄС в сфері забезпечення демократичних виборів.
9. Роль та права міжнародних спостерігачів.
10. Виборчий процес. Особливості виборчого процесу в Україні.
11. Фінансування виборів: міжнародні стандарти та національні особливості.
12. Визначення результатів. Поняття повторних та недійсних виборів.
13. Поняття «виборчої системи»: тлумачення та склад.
14. Мажоритарна виборча система: різновиди; переваги та недоліки.
15. Пропорційна виборча система: різновиди; переваги та недоліки.
16. Змішана виборча система та її різновиди. Принципи побудови та функціонування.
17. Виборчі бар'єри та позитивна дискримінація. Технології підвищеного та плаваючого бар'єру.
18. Виборча формула. Виборчий метр, коефіцієнт або квота та методи їх визначення.
19. Технології розподілу представницьких мандатів за умови «відкритих» списків.
20. Технологія розподілу депутатських мандатів усередині списку кандидатів з використанням внутріпартійного та особистого рейтингів.
21. Технології преференційного встановлення результатів виборів.
22. Правила вторинного розподілу мандатів: правило Гамільтона, правило Джефферсона, правило Адамса, метод Вебстера, метод Гатінгтона-Гілла, метод Діна.
23. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи Хейра-Німейєра та метод Друпа.
24. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи д'Онדה та Сент-Лагю.
25. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи Гогенбаха-Бішофа, Імперіалі, посиленої квоти Імперіалі, Датський метод дільників.
26. Парадокси застосування виборчих систем: парадокс Алабами, парадокс Кондорсе, парадокс «нового штату», «парадокс населення».
27. Псефологія – спеціальний розділ політології.
28. Електоральна географія: теоретико-методологічні основи та сучасний розвиток.
29. Територіальна організація виборів та технології джерімендеррингу.
30. Парламентські вибори в Україні: розвиток виборчих та партійно-політичних систем.
31. Сучасне нормативно-правове забезпечення виборів депутатів парламенту. Активне та пасивне виборче право при виборах парламенту.
32. Виборча інженерія при виборах в український парламент. Особливості електоральної географії. Сучасна територіальна організація виборів депутатів. Виборчі комісії з виборів народних депутатів України.
33. Фінансове, матеріально-технічне забезпечення проведення виборів народних депутатів України. Виборчі фонди партій, кандидатів у народні депутати України.
34. Висування і реєстрація кандидатів у народні депутати України.
35. Особливості інформаційного забезпечення виборів народних депутатів України. Гарантії діяльності партій, кандидатів у народні депутати України, офіційних спостерігачів.
36. Проведення голосування, встановлення результатів виборів народних депутатів України.

37. Конгрес США: технологічні основи виборів.
38. Парламент Великої Британії: особливості виборів та виборчої системи.
39. Європейський парламент: історія формування, виборчі правила, технології.
40. Виборча інженерія місцевих виборів в Україні. Нормативно-правове забезпечення. Активне та пасивне виборче право на місцевих виборах.
41. Територіальна організація місцевих виборів. Виборчі комісії.
42. Вибори депутатів місцевих рад, голів місцевих рад, старост.
43. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів. Виборчі фонди організацій партій, кандидатів.
44. Висування та реєстрація кандидатів на місцевих виборах.
45. Гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу, спостерігачів на місцевих виборах.
46. Проведення голосування, визначення результатів місцевих виборів.
47. Заміщення депутатів: позачергові, повторні, проміжні, додаткові місцеві вибори.
48. Прохідні бар'єри та квоти для етнопонаціональних меншин на місцевих та регіональних виборах: досвід країн Європи.
49. Вибори Президента в Україні: історичні етапи, виборчі норми, конфліктні ситуації.
50. Нормативно-правові основи сучасних виборів Президента України.
51. Територіальна організація виборів Президента України. Виборчі комісії.
52. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України. Виборчі фонди кандидатів на пост Президента України.
53. Висування та реєстрація кандидатів на пост Президента України. Інформаційне забезпечення виборів.
54. Гарантії діяльності кандидатів на пост Президента України.
55. Проведення голосування, визначення результатів виборів Президента України. Повторні та позачергові вибори Президента України.
56. Особливості виборів Президента в країнах світу.
57. Електоральна поведінка: поняття, історія досліджень, типи.
58. Передвиборна агітація: дозволи та заборони.
59. Виборчі технології: «карусель», «ялинка», «МАГ», «Обрамлення кандидата», «Vote Splitting», «Bullet voting».
60. Правопорушення підчас виборчого процесу. Кваліфікація правопорушень.
61. Відповідальність учасників виборчих процесів. Врегулювання виборчих спорів.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст і методичні матеріали до семінарських занять; завдання для самостійної роботи студентів; завдання для поточного контролю знань (тести); перелік питань для підсумкового контролю знань (екзамен); конспект лекцій.

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. – К. : Либідь, 2007. – 112 с.
2. Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. – Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
3. Виборча система пропорційна. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2015.
4. Виборчий Кодекс. Науково-практичний коментар. Київ: Професіонал. 2020.800 с.
5. Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник/ за ред. М. Хавронюка. Київ: «АК Group», 2019. 122 с.

6. Климкова І. І., Остапенко М.А. Вибори та виборчі системи. Київ: Персонал, 2011. 160 с.
7. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». К.: Час Друку, 2011. 132 с.
8. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан, перспективи законодавчої реалізації в Україні. Київ, 2018. 908 с.
9. Нестерович В. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів та виразів. К.: Ліра, 2020. 648 с.
10. Нестерович В.Ф. Виборче право України : підручник. К.: Ліра - К, 2017. 504 с.
11. Остапець Ю. Партиї та електоральні системи країн Вишеградської четвірки. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Ужгород: Ліра, 2016. С. 111–172.
12. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.
13. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: ПП Роман, 2014. 256 с.
14. Виборчі процеси в Україні та постсоціалістичних країнах : зб. наук. праць / наук. ред. А. М. Круглашов. – Чернівці : Букрек, 2011. 456 с.
15. Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
16. Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. – 240 с.
17. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі технології: Навч.- метод. посібник / М. Й Варій. – К. : Ельга Ніка-Центр , 2003. – 400 с.
18. Вибори в Європейському Союзі / За ред. Д.С. Ковриженка ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. : ФАДА, 2006. – 156 с.
19. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. Матеріали Венеціанської Комісії, органів Ради: пер. з англ. / За ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. - К.: ФАДА, 2009. – 340 с.
20. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. - Львів, 2010. – 462 с.
21. Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
22. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Додаткова

1. Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: збірник / ред. : М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
2. Виборче право України. Навчальний посібник / За заг. ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – 383 с.
3. Дерев'янку С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні : монографія / Сергій Миронович Дерев'янку. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 848 с.
4. Мазур О. Г. Виборча система України: у пошуках оптимального варіанту // Нова політика. - №1. – 2001. – С. 6-8.
5. Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія] / Б. В. Максимець / Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. – 219 с.
6. Поліщук І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу // Політичний менеджмент. – 2005. - № 6. - С.42-48.

7. Правова культура виборів в Україні: теорія і практика : Монографія / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, – 2006. – 156 с.
8. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. – Львів: Астролябія, 2005. – 348 с.
9. Тодика О.Ю. Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства: Монографія / За ред. О.В. Петришина, д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України. – Х.: Право, 2007. – 480 с.
10. Цоклан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України: Монографія / За ред. В.Л. Федоренка. – К.: Ліра. – 2009. – 400 с.
11. Фаер С. А. Приемы стратегии и тактики предвыборной борьбы: PRсекреты общественных отношений. «Ловушки» в конкурентной борьбе. Механизмы политической карьеры / С. А. Фаер. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2001. – 136 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського <http://archive.nbuv.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Президента України: www.president.gov.ua/
3. Офіційний сайт Верховної Ради України: <http://rada.gov.ua/>
4. Батура С. Політико-правові особливості становлення виборчої системи в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3383/>
5. Європейський виборчий доробок // Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. – Вид. 2-е, випр. і доповн. / За ред. Ю.Ключковського. – К.: Логос, 2009. – 500 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.eli.org.ua/upload/Europe_III.pdf?PHPSESSID
6. Електоральна інформаційна бібліотека ACE - ACE Electoral Knowledge Network. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aceproject.org/http://ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/literature.htm
8. http://mirslouvrei.com/pol_A